

XITOIYNING TA'LIM FALSAFASI VA UNING GLOBAL TA'SIRI

Karimov Zafarbek Ataboyevich

Urganch davlat pedagogika instituti dotsenti, falsafa fanlari bo'yicha fan doktori(PhD)

Email:zafar.karimov.1988@bk.ru

Tel: +998939227097

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17996107>

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi Xitoyning “talent-based education” — qobiliyatga yo'naltirilgan ta'lim falsafasi uning tarixiy ildizlari, Konfutsiy merosidagi g'oyalari, modernizatsiya jarayonlari va global ta'lim tizimlariga ko'rsatgan ta'siri bilan birgalikda tahlil qilinadi. Konsepsiyaning epistemologik va antropologik asoslari, meritokratiyaga tayangan tamoyillari, raqamli texnologiyalardan foydalanish strategiyalari hamda ta'lim jarayonida shaxsning tabiiy iste'dodini erta aniqlashga qaratilgan mexanizmlari sharhlanadi. Shuningdek, Xitoy modelining Sharq va G'arb ta'lim paradigmalarini bilan falsafiy qiyoslanishi hamda mazkur yondashuvning XXI asr global ta'lim innovatsiyalaridagi o'rni ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so'zlar: talent-based education, Xitoy ta'limi, meritokratiya, Konfutsiychilik, modernizatsiya.

Annotation. This thesis examines China's “talent-based education” philosophy by analyzing its historical origins, Confucian foundations, modernization processes, and influence on global education. It discusses the epistemological and anthropological principles of the model, its meritocratic structure, the integration of digital technologies, and the mechanisms aimed at identifying students' natural abilities at early stages. In addition, the Chinese approach is compared with Eastern and Western educational paradigms from a philosophical perspective, emphasizing its significance in contemporary global educational reforms.

Keywords: talent-based education, Chinese education, meritocracy, Confucianism, modernization.

Аннотация. В данной тезисной работе рассматривается философия китайской системы «talent-based education», анализируются её исторические корни, конфуцианские основания, процессы модернизации и влияние на мировое образование. Излагаются эпистемологические и антропологические основы концепции, меритократические принципы, цифровые инновации и механизмы раннего выявления способностей учащихся. Также проводится философское сопоставление китайской модели с восточными и западными образовательными парадигмами, подчёркивается её роль в современных глобальных реформах.

Ключевые слова: talent-based education, образование Китая, меритократия, конфуцианство, модернизация.

Xitoyning zamonaviy ta'lim tizimida “talent-based education”, ya'ni qobiliyatga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi milliy taraqqiyotning poydevoriga aylangan bo'lib, u qadimiy falsafiy tamoyillar, Konfutsiy merosi, meritokratik qadriyatlar va XXI asr raqamli innovatsiyalarining sintezi sifatida shakllangan. Mazkur yondashuvning asosiy mohiyati insonning tabiiy iste'dodi va individual qobiliyatlarini erta bosqichlarda aniqlash, ularni ilmiy asoslangan metodlar orqali rivojlantirish hamda talabning shaxsiy o'quv yo'lini shakllantirishdan iboratdir. Xitoy ta'limi ming yillar davomida meritokratiya tamoyiliga tayanib kelgan bo'lib, Konfutsiy ta'limotida insonning ma'naviy-axloqiy poklanishi, tartib-intizomi, mehnatsevarligi va ilm bilan jamiyatga xizmat qilishi yuksak qadriyat sifatida

baholangan. Shu bois Xitoydagi qadimgi “kexue” imtihon tizimi ham qobiliyatga asoslangan tanlovning ilk ko‘rinishlaridan biri bo‘lgan. Bu tizim jamiyatda ijtimoiy adolatni ta’minlash, malaka va bilim asosida ijtimoiy pog‘onalarga ko‘tarilish imkonini beruvchi tarixiy institut sifatida shakllangan¹. Xitoyda qobiliyatga yo‘naltirilgan ta’limning shakllanishi nafaqat pedagogik ehtiyojlar, balki davlatning strategik rivojlanish maqsadlari, ilmiy-texnologik yutuqlarga erishish zarurati va global raqobat sharoitlari bilan ham chambarchas bog‘liqdir. Dunyo miqyosida bilim iqtisodiyotiga asoslangan yangi civilizatsion bosqich shakllanib borar ekan, Xitoy ta’limi ham inson kapitalining sifat ko‘rsatkichlarini oshirishni markaziy vazifa sifatida belgilab oldi. Shu sababdan “talent-based education” modeli nafaqat pedagogik tizim, balki falsafiy, ijtimoiy va axborot-kommunikatsion jarayonlarning o‘zaro ta’siridan tarkib topgan murakkab konsepsiya sifatida qaraladi. Xitoyning tarixiy tajribasi va bugungi modernizatsion siyosati shuni ko‘rsatadiki, iqtidorni boshqarish va iste’dodlarni rivojlantirish jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti hisoblanadi. Shuningdek, mazkur yondashuv zamonaviy global ta’lim paradigmasida insonning erkin fikrlashi, kreativ salohiyati va ijtimoiy mas’uliyati o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta’minlash mexanizmlarini taklif etadi.

Zamonaviy davrga kelib, “talent-based education” falsafasi Xitoyning ta’lim siyosatida yangi bosqich sifatida namoyon bo‘ldi. Bu yondashuv, avvalo, shaxsning individual xususiyatlari, qiziqishlari, ijodiy qobiliyatlari va intellektual imkoniyatlarini erta aniqlashga e’tibor qaratadi. Bunda ta’lim jarayoni nafaqat akademik bilimlarga, balki ijodkorlik, mantiqiy fikrlash, kommunikativ ko‘nikmalar, raqamli savodxonlik, texnologik kompetensiyalar kabi universal malakalarni shakllantirishga yo‘naltiriladi. Raqamli texnologiyalar bu jarayonda asosiy vosita sifatida ishtirok etadi. Sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar tahlili, adaptiv onlayn platformalar va algoritmik baholash tizimlari yordamida har bir o‘quvchi uchun individual o‘quv marshruti ishlab chiqiladi. Bu esa ta’lim jarayonini moslashuvchan, shaxsga yo‘naltirilgan va samaradorlikka asoslangan tizimga aylantiradi².

Xitoyning raqamli modernizatsiya strategiyasi ta’lim tizimida katta o‘zgarishlarga sabab bo‘ldi. Maktablarda “aqlii sinf” texnologiyalari, elektron platformalar, sun’iy intellekt asosidagi tahlil dasturlari, STEM yo‘nalishiga qaratilgan maxsus dasturlar keng joriy etilmoqda. Bu jarayon PISA natijalari va xalqaro reytinglarda Xitoyning yuqori o‘rinlarni egallashiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, matematika, fizika, kimyo, informatika va texnologiya yo‘nalishlarida Xitoy o‘quvchilari dunyodagi eng yuqori natijalardan birini ko‘rsatib kelmoqda. Bu holat global ilmiy-tadqiqot muhitiga ham sezilarli ta’sir o‘tkazmoqda.

Shaxs rivoji masalasida Xitoy modeli g‘arbona yondashuvdan farqli o‘laroq, iste’dodning jamiyat manfaatiga xizmat qilishi g‘oyasiga asoslanadi. Konfutsiy ta’limotiga ko‘ra, insonning bilimli bo‘lishi o‘z-o‘zidan emas, balki jamiyatning axloqiy barqarorligiga hissa qo‘shish uchun muhimdir. Shu sababli, qobiliyat tarbiyasi axloqiy kamolot, ijtimoiy mas’uliyat, intizom va mehnatsevarlik bilan uyg‘unlikda olib boriladi. Mazkur yondashuvda shaxsning iste’dodi jamiyatdan ajratilgan holda emas, balki uning umumiy taraqqiyoti bilan bog‘liq holda rivojlantiriladi³.

¹ Конфуций. Лунь Юй. Пекин: Zhonghua Shuju, 2006. – 412 б.

² Zhao, Y. Catching Up or Leading the Way: American Education in the Age of Globalization. Alexandria: ASCD Publishing, 2009. – 189 p.

³ OECD. Education in China: A Snapshot. Paris: OECD Publishing, 2016. – 94 p.

“Talent-based education”ning global ta’siri tobora kuchayib bormoqda. Xitoy bugungi kunda texnologiya sohasida yetakchi davlatlar qatoriga kirib, muhandislik, informatika va texnologiya yo’nalishlarida eng ko’p mutaxassis tayyorlayotgan davlatga aylangan. Xitoy universitetlari ilmiy maqolalar, patentlar, ilmiy-tadqiqot ishlari bo’yicha yetakchi o’rinlarni egallashga erishmoqda. Shu bilan birga, Xitoy xalqaro miqyosda iste’dodlarni jalb qilish siyosatini ham faol amalga oshirmoqda. Raqobatbardosh ilmiy markazlar, stipendiya dasturlari, qo’shma universitetlar va xorijiy olimlar uchun yaratilayotgan ilmiy sharoitlar Xitoyning global ta’lim maydonida mavqeini yanada mustahkamlamoqda.

Xitoy ta’lim modeli Sharq va G’arb ta’lim falsafalarining o’ziga xos sintezini namoyon etadi. Sharq ta’limi asosan ma’naviy tarbiya, intizom, jamiyat manfaatiga xizmat qilish g’oyalari bilan ajralib tursa, G’arb ta’limi erkin fikrlash, kreativlik, tanqidiy tahlil va shaxsning avtonomligiga urg’u beradi. Xitoy modeli ushbu ikki yondashuvni uyg’unlashtirgan holda, shaxsning individual qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularni jamiyat taraqqiyotiga yo’naltirishni ham maqsad qilib qo’yadi. Bu sintez global ta’lim falsafasida yangi paradigmaga asos yaratmoqda. Xitoyning talentga asoslangan ta’lim modeli XXI asrning raqamli jamiyati uchun muhim bo’lgan kompetensiyalarni shakllantirishda namunaviy tizimga aylanib bormoqda. Shu bois bu model global ta’lim islohotlari uchun universal konsepsiya sifatida qadrlanmoqda⁴.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Конфуций. *Лунь Юй*. Пекин: Zhonghua Shuju, 2006. – 412 б.
2. Zhao, Y. *Catching Up or Leading the Way: American Education in the Age of Globalization*. Alexandria: ASCD Publishing, 2009. – 189 p.
3. OECD. *Education in China: A Snapshot*. Paris: OECD Publishing, 2016. – 94 p.
4. Li, J. *Cultural Foundations of Learning: East and West*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 270 p.

⁴ Li, J. *Cultural Foundations of Learning: East and West*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 270 p.